

A TŰZOLTÓSÁG HELYE ÉS SZEREPE A KATASZTRÓFÁK KÖVETKEZMÉNYEINEK FELSZÁMOLÁSÁBAN

***Cziva Oszkár t. mk. őrnagy
BM TOP Tűzoltási és műszaki mentési főosztály***

1. A katasztrófa fogalma és meghatározó jellemzői

Napjainkban gyakorta halljuk a katasztrófa, katasztrófavédelem, katasztrófa-elhárítás, válságkezelés stb. kifejezéseket mindig más és más szöveggörnyezetben. Ez abból adódik, hogy a szerző(k) nincs tisztában a fenti fogalmak igazi tartalmával, meghatározásával. Ez nem lehet meglepő, mivel az e témával foglalkozó szakemberek állásfoglalása is különböző, ma még az említett fogalmak meghatározásában nincs kialakult konszenzus.

A tanulmányban a tűzoltóság szerepének a vizsgálatát vállaltam fel különböző rendkívüli időszakokra vonatkozó cselekvéssorozatokban, ezért elengedhetetlen a katasztrófa fogalmának meghatározására tett korábbi kísérletek tanulmányozása. A különböző szótárakban, lexikonokban, szakirodalmakban az alábbi megfogalmazásokkal találkozhatunk:

- „***A katasztrófa:*** az életet, az életfeltételeket, az anyagi javakat, a természeti környezetet jelentős mértékben és súlyosan károsító vagy veszélyeztető, többnyire váratlan elemi csapás, természeti, ipari (civilizációs) rendkívüli esemény, szerencsétlenség, amely nagy területeket vagy tömegeket érint és amelynek károsító hatása elleni védekezés az állami, az önkormányzati szervek, magán és jogi személyek, más szervezetek összehangolt együttműködését, és szükség esetén rendkívüli intézkedések megtételét igényli.”

Hadtudományi lexikon, Budapest, 1995

- „***A katasztrófa*** olyan természeti erők, tűz vagy emberi cselekvés következtében beállott esemény, amely emberek életét vagy egészségét, a lakosság jelentős anyagi értékeit, alapvető ellátását vagy környezetét jelentős mértékben károsítja. A katasztrófa elhárítására és leküzdésére hatóságok, intézmények és szervezetek, valamint állami és önkormányzati szervezetek, illetve állampolgárok együttműködése szükséges.”

A katasztrófák elleni védekezésről szóló 1998. januári törvényjavaslat

- „***Katasztrófa:***
  1. Rendszerint hirtelen bekövetkező, megdöbbentő arányú szerencsétlenség.
  2. Nagyarányú, sok embert érintő baleset, természeti csapás”

Magyar Nyelv Értelmező Szótár (Akadémia Kiadó, Budapest, 1960)

- **Katasztrófa** görög eredetű szó, jelentése fordulat, fordulópont, valami fontos változásnak a végzetes következménye

Révai Nagy Lexikona XI. kötet Budapest, 1914

- „**A katasztrófa** kritikus esemény vagy események hatásának olyan következménye, mely egyidejűleg veszélyezteti és károsítja számos ember életét, egészségét, életfeltételeit, környezetét és tágabb értelemben vett nemzeti vagyont”

Barta Vámos László: A katasztrófák elleni védelem általános elvei

- „**A katasztrófák** általános jellemzője, hogy emberi életet és anyagi javakat, valamint az infrastruktúrát váratlanul, vagy előre jelezhetően, tömeges és komplex módon veszélyeztetik. Különleges körülmények lépnek fel, melyek különleges megoldásokat követelnek. A katasztrófák, illetve következményeik megelőzése, felszámolása rendszerint meghaladja az érintett község, város megye erejét. A helyi erők igénybevétele mellett szükségessé válhat a megyei (területi), állami és sok esetben a nemzetközi segítség is.”

OIPC definíció –1974 (Nemzetközi Polgári Védelmi Szervezet)

A fenti definíciók eltérőek, de az alapvető gondolat mindegyikben azonos, mely szerint a katasztrófa egy olyan esemény amely az alkotmányban biztosított alapvető értékeket és jogokat jelentős mértékben befolyásolja, s az eredeti állapot visszaállítására - az esemény mértékétől függően - állami segítség szükséges. Az esemény “mértékét” alapul véve, négy különböző méretű katasztrófáról beszélhetünk:

2. A katasztrófák területi kiterjedés szerint csoportosíthatók:

Nemzetközi méretű katasztrófa, amelynek megelőzésére, elhárítására, következményeinek felszámolására nemzetközi összefogásra van szükség.

Országos méretű katasztrófa esetén a helyi és a területi mentő- és mentesítő erők lehetőségeit meghaladja a károk felszámolása. Esetenként e mentő erők is a katasztrófa áldozataivá válnak. A következmények felszámolása és helyreállítása csak országos erőfeszítéssel oldható meg.

Térségi méretű katasztrófa olyan rendkívüli helyzet, amelynél a helyi mentő- és mentesítő erők általában nem képesek a következmények felszámolására, legfeljebb azok megkezdésére. Erőket kell átcsoportosítani az ország más területeiről, a gazdaság jelentős erőit mozgósítani kell.

Helyi méretű katasztrófáról beszélünk, ha a bekövetkezett esemény felszámolására a műszaki-technikai és személyi feltételek adottak, külső segísége

nem minden esetben van szükség. A katasztrófa nem érinti a társadalom egészét, annak gazdasági alapjait nem rendíti meg.

A szakirodalmakban a katasztrófák méret szerinti csoportosítására az alábbi felosztással is találkozhatunk:

relatív

közepes,

abszolút méretű katasztrófák. (*Magyar Hadtudományi Lexikon*)

Ez a csoportosítás gyakorlatilag a fentiekben felsoroltaknak felel meg, az alábbi párosítással :

relatív, helyi méretű

közepes, térségi méretű

abszolút, országos vagy nemzetközi méretű

Természetesen a katasztrófák fajtái igen sokrétűek, mint ahogy -bármely definíciót vizsgálva - a fogalom meghatározásokban is történnek erre vonatkozó utalások.

3. A katasztrófák csoportosítása

Típusok szerinti csoportosítás

Mesterséges katasztrófák, amely az ember szándékos cselekedetéből fakad: pld. háború, terrorizmus, stb.

Természeti katasztrófák: pld: orkán, jégeső, földrengés, árvíz, erdőtűz, stb.

Szociológiai katasztrófák: közlekedési, élelmiszer, ipar, robbanás, tömegjárvány stb.

OIPC definíció –1974 (Nemzetközi Polgári Védelmi Szervezet) konferenciáján elfogadott USA javaslat

Megj.: A magyar hadtudományi lexikon szintén ezeket a típusokat állapítja meg.

A fenti csoportosítás ma már nem váltja be a hozzá fűzött elvárásokat. Ez adódik abból, hogy mind a társadalomban, mind a nemzetközi téren jelentősen megváltoztak azok a veszélyek, amelyek a közösség biztonságára negatív irányú befolyással lehetnek. A témával foglalkozó szakemberek ma az alábbi csoportosítást tartják elfogadhatónak.

1) Elemi csapások és természeti katasztrófák

Geológiai eredetűek: - földrengések;

- földcsuszamlások;
- kőomlások.
- Vízrendszerhez kapcsolódóak: - árvizek;
- belvizek.
- Meteorológiai eredetűek: - viharok;
- orkánok;
- tornádók;
- hófúvások;
- stb.
- Biológiai eredetűek: - humán és állati járványok
- növénybetegségek
- rovar és növényvilág káros túlszaporodása

II. Ipari (civilizációs, technikai) katasztrófák

- Nukleáris erőmű katasztrófák
- Ipari katasztrófák: - vegyipari katasztrófák;
- üzemi robbanások;
- energetikai rendszerek kritikus leállása;
- hibás technológia miatti baleset.

- Tűzvészek:

Szállítási és közlekedési katasztrófák veszélyes áruk szállítása:

- közúti;
- vasúti;
- vízi;
- légi.

A katasztrófák bekövetkezése minden esetben valamely másodlagos veszélyhelyzetek megjelenésével párosul, de az eseményt kiváltó jelenség minden esetben teljes mértékben megállapítható. Ennek ellenére a katasztrófák típusai közül néhány (pld. tűzvész), az okozott károk jelentős mértéke miatt néha kétségeket vetnek fel a hovatartozásukat illetően. (Pld. a „kiskunsági borókás tűz” természeti katasztrófát okozott, de maga a tűzvész egyértelműen a civilizációs katasztrófák kategóriájába sorolható, hiszen a kialakulásáért - elenyésző eset-szám kivételével - a civilizáció, az ember tehető felelőssé.

4. A tűzoltóság katasztrófavédelmi tevékenysége

A tűzoltóság tűzoltással kapcsolatos feladatain túlmenően, jelentős mértékben lát el közúti és vasúti balesetek alkalmával végzett életmentést, a legfontosabb környezetvédelmi feladatok teljesítését, vagyis az ipari és természeti katasztrófaveszélyek kialakulásának egyik elsődleges jelének, a műszaki mentésnek a végrehajtását.

Tekintettel arra, hogy hazánkban a tűzoltóság az egyedüli olyan szervezet amely személyi, technikai és ügyeleti rendszere alapján a nap bármely időszakában képes az elsődleges beavatkozás (műszaki mentés) végrehajtására, a természeti és ipari katasztrófák kialakulásának kezdetén a folyamat befolyásolására meghatározó jelentőséggel bír

Összességében megállapítható, hogy **a természeti, vagy ipari katasztrófák felszámolási munkálatai a tűzoltóság beavatkozásával veszi kezdetét.** A személyi állományunk felkészítése és jelenlegi eszközparkunk nem alkalmas hosszú idejű igénybevételre a káresetek helyszínén. De annak érdekében, hogy az elsődleges beavatkozási tevékenység szakszerű és gyors legyen, amellyel állampolgárok életét tudjuk megmenteni, jelentős technikai fejlesztés és szervezeti átalakítás szükséges a tűzoltóságon belül. Az elkövetkezendő fejlesztéseknél különös tekintettel kell lenni a műszaki mentéssel összefüggő katasztrófa-elhárítási feladatokra.

A helyi műszaki mentési feladatokat továbbra is az elsődleges működési körzet szerinti tűzoltóságoknak kell elvégezniük, de az ő erejüket meghaladó feladatok megoldásánál egy gyorsan reagáló, különleges technikai eszközökkel és szakértelemmel rendelkező egységeknek kell beavatkozniuk. Ilyen jellegű egységeknek a kialakítása, működésüknek anyagi biztosítása jelenleg folyamatban van.

A tűzoltóság szervezeti átalakítása befejeződött. A technikai fejlesztés folyamatban van. A szakmai felkészítés a különböző extrém esetekre folyamatosan történik.

A tűzoltóság a természeti és ipari katasztrófák felszámolásával kapcsolatos események felszámolására irányuló elsődleges beavatkozási tevékenységre készen áll. Ez kijelenthető a fentiekben vázolt hiányosságok ellenére is, de rögzödni kell mindenkinek a tudatában, hogy további fejlesztésekre van szükség ezen a területen is. Mindenekelőtt a jogi háttér kialakítása nem tűr halasztást. Elengedhetetlen a feladatok egyértelműsítése a különböző szankciók párosításával együtt. Ennek megoldása kizárólag a katasztrófavédelmi törvény elfogadása és kihirdetése lehet.

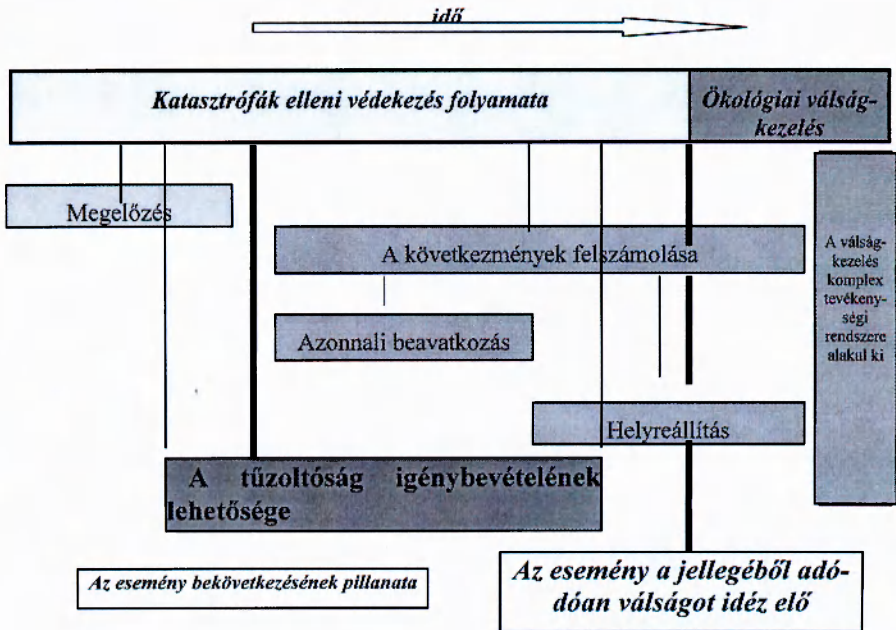
5. A katasztrófák elleni védekezés folyamata

A katasztrófa elleni védekezés komplex tevékenységi rendszer, amely magába foglalja mindazokat az elméleti és gyakorlati rendszabályokat és tevékenységeket, melyek a vezetésre és irányításra, a katasztrófa megelőzésére és a következményeinek a felszámolására vonatkoznak.

A legutóbbi törvénytervezet a „A katasztrófák elleni védekezésről” az alábbiak szerint fogalmazza meg a katasztrófa elleni védekezés kifejezést:

„...A katasztrófa kialakulásának megelőzését szolgáló tervezési, létesítési, működtetési, tájékoztatási, adatközlési biztonsági rendszabályok meghatározása, végrehajtása és ellenőrzése, valamint a védekezésre történő felkészülés személyi, tárgyi szervezeti és irányítási feltételeit biztosító tevékenység, továbbá a katasztrófa közvetlen elhárítására, a katasztrófát előidéző vagy károsító hatását fenntartó okok megszüntetésére, a hatás nagyságának és területének csökkentésére irányuló beavatkozás. Valamint a veszélyeztetett személyek életvédelmére, kimenekítésére és létfenntartására, az anyagi javak mentésére és védelmére, továbbá a katasztrófa sújtotta területen az alapvető életfeltételek helyreállítására irányuló tevékenység”

A fenti fogalom meghatározás rendkívül összetett és bonyolult, amely ebből adódóan nem képes a tevékenység egyértelmű meghatározására. A megfogalmazásban benne vannak azok az alapvető tevékenységek, amelyek a folyamat meghatározó elemei, de az elemek alá tartozó cselekvések megjelölését nem célszerű felsorolni. A főbb elemeket vizsgálva az alábbi ábra állítható fel.

6. A tűzoltóság alkalmazási lehetőségei válságkezelések keretében

Alaposan vizsgálva és elfogadva a fenti ábra összefüggéseit megállapíthatjuk, hogy a tűzoltóság a katasztrófák következményeinek felszámolása során minden egyes fázisban részt vesz. Természetesen a különböző időintervallumokban a szerepe nagyban különbözik. Míg az „azonnali beavatkozás” idején a szerepe meghatározó és alapvető, addig a „helyreállítás” idején csak a közvetlen élet- és balesetveszély elhárításában vesz részt. További tevékenység folytatására a tűzoltóság nem képes.

A fenti ábrából az is látható, hogy a katasztrófa következményeinek felszámolásakor bekövetkezhet egy olyan időszak, amikor az esemény jellegéből adódóan válság alakul ki, s a továbbiakban már válságkezelésről kell beszélünk. Ahhoz, hogy a válságról, illetve a tűzoltóság válságkezelésben való tevékenységéről szólni tudjunk elengedhetetlen a válság fogalmának tisztázása.

Jelenleg a válság fogalmára vonatkozóan a szakemberek általában két megfogalmazást tartanak alapdefiníciónak, bár a két meghatározás tartalmilag jelentősen eltér egymástól.

„*A válság*: az államok vagy államcsoportok között kiéleződő feszült viszony a fegyveres konfliktus szintje alatt. Főleg politikai, gazdasági, társadalmi és katonai előnyök megszerzéséért folyik. Az érdekellentétek fokozása céljából a válság tudatosan is előidézhető. A válságkategóriába olyan fogalmak is beletartoznak mint a túlerejű, szándékos cselekmény” (*Német Biztonságpolitikai Szótár*)

„*A válság*: a társadalom egészében vagy különböző területein kialakuló nagymértékű egyensúly hiány, amely a társadalom életében jelentős zavarokat okoz. Fajtái: politikai, gazdasági, katonai, forradalmi, ökológiai, társadalmi, valutáris stb” (*Encyclopédia Britannica*)

Látható, hogy az előbbi fogalom meghatározás a válság kialakulásának indítékát az államok közötti konfliktus, feszült viszony megléte köré összpontosítja. Ez a meghatározás, illetve az azt elfogadó nézetek teljes tiszteletben tartása mellett a tűzoltóság a feladatköréből és tevékenységi rendszeréből adódóan nem lehet érintett az ebből az aspektusból megközelített válságkezelési cselekvéseknek.

A tűzoltóság az alaprendeltetéséből adódóan az utóbbi fogalom meghatározás egy részének – az ökológiai válság – kialakulásának a folyamatában vehet részt.

Az ökológiai válság a természeti környezetre, valamint az ökológiára jelentős mértékben és súlyosan károsító hatással bíró természeti vagy ipari katasztrófák következményeiből alakul ki abban az esetben, ha a látszólagos eredeti helyzet visszaállítását követően, olyan ökológiára ártalmas körülmények maradnak fenn, amelyek csak jelentős ösztársadalmi vagy nemzetközi összefogással kezelhetők, de a teljes helyreállítás és felszámolás ideje, illetve eredménye nem kiszámítható.

Ökológiai válságkezelés egy komplex cselekvési sorozat és tevékenységi rendszer ahol a kialakult ökológiai válság jellemző paramétereinek megfelelő keretek közötti tartása a minimális cél a teljes felszámolásra vonatkozó stratégia elemeként.

Amennyiben elfogadjuk a fenti ábrát és azt az állítást, hogy a tűzoltóság - mint elsődleges beavatkozó szerv -, az események felszámolásában és a katasztrófák következményeinek befolyásolására alapvető jelentőséggel bír, akkor megállapíthatóvá válik a tűzoltóság válságkezelésben betölthető szerepe is.

Gondoljunk vissza a Csernobili atomerőműben bekövetkezett balesetre. A tűzoltóság a katasztrófa felszámolása során emberfeletti helytállással avatkozott be a rendelkezésére álló erővel és eszközökkel. Az esemény a jellegéből adódóan válsággá alakult, de a válságkezelési eseményekbe már csak minimális közreműködői tevékenységet lát el.

Az ökológiai válság kialakulása időtartamában meghaladja azt az idő, melyben a tűzoltóság hatékonyan képes feladatot végrehajtani, a tűzoltóság szerepvállalása rendkívül kicsi, de az azonnali beavatkozás idején meghatározó jelentőségű lehet.

A tűzoltóság nem rendelkezik logisztikai ellátással sem üzemanyag, sem egyéni felszerelés, sem élelmiszer terén. Ebből adódik, hogy huzamosabb ideig önálló munkavégzésre a szervezet nem képes, s nem is várható el, hogy válságkezelésben meghatározó erőként vegyen részt.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a Magyar Tűzoltóság a szervezeti átalakulásokat követően a technikai átalakítás időszakát éli. A jelenlegi elavult vagy hiányzó technikai eszközök beszerzését követően a szervezet képes lesz maradéktalanul kielégíteni az Alkotmányban, illetve a különböző jogszabályokban részére meghatározott feladatokkal kapcsolatos elvárásokat és még hatékonyabb alkotó eleme lehet a katasztrófák elleni védekezés rendszerének.

Felhasznált irodalom

1. A Magyar Köztársaság Alkotmánya. 1949. évi XX. törvény
2. A Magyar Köztársaság Biztonságpolitikája. Országgyűlési határozat 1993. 03. 02.
3. A tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról 1996. évi XXXI. törvény
4. NATO kézikönyv. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest 1997.
5. Magyar Hadtudományi lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest 1995.
6. A katasztrófák elleni védekezésről szóló törvényjavaslat. 1998, január
7. Magyar Nyelv Értelmező Szótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960.
8. Révai Nagy Lexikona. XI. kötet Budapest, 1914.
9. A természeti és civilizációs katasztrófák műszaki követelményei. Dr. Padányi József – kandidátusi értekezés
10. A katasztrófák elleni védelem általános elvei. Barta Vámos László - Hadtudományi Tájékoztató 1994/1.
11. A katasztrófa megelőzés alapjai. Nagy Tibor BME Mérnöktoábbképző Intézet Budapest, 1990.
12. A katasztrófa-elhárítás biztonságpolitikai összefüggései. Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja Alapítvány Bp. 1995.
13. Német Biztonságpolitikai Szótár. Bonn, 1993.
14. Encyclopédia Britannica.